

Kodin merkityksellisyys, haavoittuvuus ja ristiriitaisuus – perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia kodista

Kati Kallinen

Artikkelissa tutkitaan, millaisia kokemuksia perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on kodista henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteiden näkökulmista. Aineiston muodostavat 16:n perhehoitolapsen haastattelut, jotka toteutettiin heidän sijaiskodeissaan. Tutkimuksessa on huomioitu eettiset kysymykset ja tutkimusaiheen sensitiivisyys. Perhehoitolasten kokemukset kodista jäsenyivät kolmeen teemaan: kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus, kodin turvallisuus ja turvattomuus sekä kodin muutokset ja pysyvyys. Kokonaisuudessaan teemat tekevät näkyväksi kodin merkityksellisyyttä, haavoittuvuutta ja ristiriitaisuutta perhehoitoon sijoitettujen lasten elämässä. Sijoitettujen lasten hyvinvoinnin edistämiseksi on mahdollista ja tärkeää tutkia lasten kokemuksia kodista henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteiden avulla. Ammattilaisten on tärkeää tunnistaa ja huomioida kodin moniulotteinen merkitys sijoitettujen lasten ja myös nuorten hyvinvoinnille heidän henkilökohtaisessa elämässään ja kuulumistyön näkökulmasta.

Asiasanat: perhehoito, lapsi, koti, haastattelu, kuuluminen

Lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten omakohtaisia kokemuksia sijaishuollosta on tärkeää kuulla tutkimuksessa (ks. Enroos 2016; Laakso & Enroos 2016; Laakso 2019). Aihe on ajankohtainen myös yhteiskunnallisesti, sillä julkisuudessa on noussut esiin huoli sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista (esim. Kääriälä & Hiilamo 2023). Sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistänyt lastensuojelun lainsäädännön kokonaisuudistuksen (Valtioneuvosto 2023), jonka myötä tullaan tarkastelemaan myös sijaishuollon toimivuutta. Sijaishuollon palvelut eivät nykyisellään pysty kaikilta osin vastaamaan lasten ja nuorten tarpeisiin (Hoikkala ym. 2023).

Artikkelissa tarkastellaan, millaisia kokemuksia perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on kodista henkilökohtaisen elämän (Smart 2007) ja kuulumistyön käsitteiden (Kuurne & Vieno 2022) näkökulmista. On kiinnostavaa tarkastella perhehoitolasten kokemuksia kodista, koska heidät on otettu huostaan ja sijoitettu uuteen kotiin. Koti käsitteenä läpäisee artikkelin tutkimusaiheena, aineistonkeruun paikkana ja teoreettisena käsitteenä sekä tuloksina. Koti ja perhesuhteet myös kietoutuvat toisiinsa. Tässä artikkelissa kodilla tarkoitetaan sijoitettujen lasten entistä, nykyistä ja myös tulevaa kotia ja huomioidaan siten sijoitettujen lasten elämässä läsnä oleva kodin monipaikkaisuus.

Artikkelissa tutkitaan sijoitettujen alakouluikäisten lasten kokemuksia. Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemukset eroavat toisistaan, mutta niissä on myös yhtäläisyyksiä saman- ja eri-ikäisten tilanteissa. Nuorten kohdalla korostuvat erityisesti sijoitusten katkeaminen ja itsenäistymistä koskevat huolet (Laakso 2019; Driscoll 2019; Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018). Artikkelin perustuu sosiologisen lapsuudentutkimuksen ajatukseen lapsista ja nuorista aktiivisina toimijoina ja oman elämänsä asiantuntijoina.

Lapsuus ja nuoruus itsessään ovat arvokkaita elämänvaiheita, eivätkä vain välivaiheita kohti aikuisuutta. (James ym. 1998; Cater & Øverlien 2014; Fattore & Mason 2017.) Lasten ja nuorten kokemukset ja toiveet ovat kuitenkin edelleen näkymättömiä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja tutkimuksessa (Brunila & Lundahl 2020; O'Reilly & Dogra 2017; Simonen 2019).

Tutkimuksessa keskitytään huostaanotettuihin ja perhehoitoon sijoitettuihin lapsiin, joiden perhehoito on järjestetty joko sukulaisperheessä tai niin sanotussa vierasperheessä. Huostaanoton taustalla on lapsen kasvun ja kehityksen vakava vaarantuminen esimerkiksi vanhempien ongelmallisen päihteidenkäytön, mielenterveysongelmien tai perheväkivallan takia (Heino ym. 2016). Lapsi voidaan sijoittaa joko perhehoitoon tai laitoshuoltoon, joista perhehoitoa pidetään ensisijaisena. Lapsella on oikeus pitää yhteyttä biologisiin perheenjäseniinsä huostaanoton aikana. Huostaanotto on aina voimassa toistaiseksi ja tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

Suomessa on toteutettu tutkimuksia sijaishuollosta lasten ja nuorten näkökulmista (esim. Hämäläinen 2012; Laakso 2019; Laakso & Enroos 2016). Esimerkiksi Riitta Laakso ja Rosi Enroos (2016) ovat tarkastelleet sijaishuoltopaikkaan tuloa eri osapuolten näkökulmista ja huomioineet sijoituksiin liittyviä siirtymävaiheita. Laakso (2019) on tutkinut sijoitettujen nuorten kokemuksia sijaishuollosta ja toistuvista sijoituksista. Ruotsissa Lena Hedin (2014, 2017) on tutkinut sijaishuoltoa nuorten näkökulmasta tarkastellen sijaishuollon arkea, kuulumisen kokemuksia ja nuorten elämää sävyttäviä useita muutoksia. Tanskassa Tea Torbenfeldt Bengtsson ja Anne Kirstine Mølholt (2018) ovat selvittäneet sijaishuollosta lähdössä olevien nuorten kuulumisen tunteen kokemuksia, perhesuhteita ja sidoksia paikkoihin. Tutkimuksia on myös

sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksista sukulaissijaiskodeista (esim. Farmer, Selwyn & Meakings 2013; Gottzén & Sandberg 2017; Wellard ym. 2017) ja näkemyksistä heidän suhteistaan sosiaalityöntekijöihinsä (Hultman & Wissö 2023) sekä sijoituspaikkojen vaihtumisesta (Driscoll 2019). Artikkelikiinnittyy keskusteluihin lasten ja nuorten tutkimushaastatteluiden erityisyydestä ja haastattelemisesta tutkittavien kotiympäristössä (Bushin 2007) sekä sensitiivisen aiheen tutkimisesta (Cater & Øverlien 2014).

Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemuksissa on yhtäläisyyksiä niihin lapsiin ja nuoriin, joilla on elämässään kotiin ja perhe-suhteisiin liittyviä haavoittavia muutoksia. Erityisenä piirteenä sijoitettujen lasten ja nuorten tilanteissa voidaan kuitenkin pitää julkisen vallan tekemää interventiota heidän elämässään sekä sitä, miten muutto kodista toiseen on tapahtunut lastensuojelun viranomaistoimien seurauksena. (Laakso 2019.) Sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla voi olla puutteita toimivista sosiaalisista verkostoista elämässään (Torbenfeldt Bengtsson & Møhlolt 2018). Siirtyminen sijaishuoltoon herättää lapsissa ja nuorissa tunteita ja jännitteitä. Sijaishuoltoon saapuessaan he ovat konkreettisesti itselleen entuudestaan vierailla ovilla. Lasten ja nuorten perhe-suhteista tulee myös vahvasti säädelyä toimintaa (Vierula 2016; Enroos 2016), kun he voivat tavata biologisia perheenjäseniään esimerkiksi vierailemalla entisissä kodeissaan, uusissa kodeissa tai ammattilaisten järjestämissä tapaamispaikoissa. Heidän elämäänsä tulee myös uusia ihmisiä ilman heidän omaa valintaansa (Laakso & Enroos 2016).

Artikkeli tuottaa uutta tietoa kotiin liittyvistä kokemuksista erityisesti perhehoidon kontekstissa. Tutkimuksessa annetaan ääni erityisesti perhehoidossa asuville lapsille aikuisten näkemysten sijaan (ks. James, Jenks & Prout 1998; Cater & Øverlien 2014).

Koti, henkilökohtainen elämä ja kuulumistyön käsite

Lähestyn perhehoitolasten kokemuksia kodista henkilökohtaisen elämän (Smart 2007) ja kuulumistyön (Kuurne & Vieno 2022) käsitteiden avulla. Sijoitettujen lasten ja nuorten tilannetta voi käsitteellistää myös kodin monipaikkaisuudella. Heidän kokemuksensa kodista ovat moninaisia, sillä heidän kotinsa on voinut vaihtua jo ennen huostaanottoa ja myös sijaiskoti on voinut vaihtua (Laakso 2019; Torbenfeldt Bengtsson & Møhlolt 2018).

Koti on sekä fyysinen että henkilökohtainen tila, jossa muistot, tunteet, sosiaaliset suhteet ja tapahtumat ovat läsnä. Kotia on kuvailtu mielen kehyksenä, ja se yhdistetään usein lapsuuden paikkoihin ja tiloihin. Koti on pysyvyyttä edustava paikka ja tila, jonka ytimessä toteutuvat jokapäiväiset arkiset käytännöt ja jossa koetaan niin kuuluvuutta kuin kuulumattomuutta. (Smart 2007.) Kodin moniulotteisuuden sisältyy väistämättä myös turvallisuuden ja turvattomuuden ulottuvuus (Gottzén & Sandberg 2017). Koti on ladattu vahvoilla tunteilla, mikä tulee erityisesti esiin niissä elämän vaiheissa, joissa kodin asema kyseenalaistuu – kuten perhehoitolasten tilanteissa (ks. Vilkkonen 2000).

Henkilökohtaisen elämän käsite tarjoaa mahdollisuuden tarkastella erityisesti perhehoitolasten kokemuksia kodista. Käsite viittaa henkilön merkitykselliseen elämänalueeseen ja ajatukseen elämästä kokonaisuutena. Henkilökohtaiseen elämään kuuluvat muistot luodaan perheen ja kodin kontekstissa. Henkilökohtainen elämä sisältää liikettä, muistoja, historiaa, ja sitä eletään lukemattomissa paikoissa, tiloissa ja alueilla. Sen ulottuvuudet muotoutuvat tiettyssä sosiaalisessa ja historiallisessa kontekstissa. (May 2011; Smart 2007.) Käsite sisältää ymmärryksen yksityisen ja julkisen rajapinnan häilyvyydestä. Julkinen

valta on puuttunut vahvasti sijoitettujen lasten ja nuorten henkilökohtaiseen elämään toteuttamalla huostaanoton ja sijoituksen, järjestelemällä heidän asuinpaikkansa ja perhesuhteensa uusiksi. Siten julkinen koti ja henkilökohtainen koti kietoutuvat vahvasti toisiinsa. Lapsen siirtyessä sijaisuhoitopaikkaan eletään ja toimitaan henkilökohtaisen ja institutionaalisen rajapinnoilla. Lapsen henkilökohtainen elämä kietoutuu osaksi julkista, institutionaalista toimintaa. (Laakso & Enroos 2016; Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018.) Henkilökohtaisen elämän käsitteessä tunnustetaan yksilölle merkitykselliset perhejuuret. Jos perhejuuret ovat adoptoitujen ja huostaanotettujen lasten ja nuorten tilanteissa epäselviä, niiden merkitys voi kasvaa. Ihmiset kiinnittyvät paikkoihin, joissa ovat eläneet ja yhteys menneeseen on läsnä perhejuuriin kietoutuvien tunteiden ja muistojen välityksellä. (Smart 2007, 40, 81; Driscoll 2019.)

Kuulumisen tunnetta tarkastellaan tässä artikkelissa erityisesti kotiin kuulumisen tunteena. Kuuluminen on aina kontekstuaalista ja sisältää relationaalisia ja kulttuurisia yhteyksiä. Sosiaaliset suhteet ovat yhteydessä kokemuksiin paikoista ja tiloista. Kokemuksissa ovat läsnä niin menneisyys kuin nykyisyyskin. (May 2011; Kuurne & Vieno 2022; Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018.) Kodin monipaikkaisuus voi lisätä sijoitettujen lasten ja nuorten reflektiota kuulumisen tunteesta ja he voivat kokea vahvaa kuulumattomuuden tunnetta elämässään (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018; Hedin 2014).

Hyödynnän tässä artikkelissa erityisesti kuulumistyön käsitettä (Kuurne & Vieno 2022), joka mahdollistaa kuulumisen tunteen syvällisemmän ymmärryksen. Kuulumistyöllä tarkoitetaan aktiivista sosiaalisten suhteiden ja niitä koskevien käytäntöjen muodostamista, joita voidaan toteuttaa tarkoituksellisesti tai tiedostamatta. Kuuluminen on prosessinomaista ja tilanteista. Suhteet eivät tarkoita

vain ihmisten välisiä suhteita, vaan ne ovat myös materiaalisia ja liikkeessä olevia, jotka ilmentävät kuulumisen sidoksia ja rajoja. Käsite herkistää myös tarkastelemaan kuulumisen taustalla olevia rakenteellisia epäarvoisuuksia. Kuulumistyö on aktiivinen prosessi, jossa käyttäytyminen, tunteet, sidokset ja rajat ovat yhteydessä itsen ja muiden välillä. Sidoksia luodaan, säilytetään, organisoidaan ja niistä irrottaudutaan sekä liikutaan aktiivisesti etäältä kohti läheisyyttä ja läheisyydestä etäisyyteen. Kuulumistyössä mennään kohti jotain, pois jostain ja yhteensovitetaan sen hetkistä tilannetta. Ihmiset ovat usein keskellä moninaisia kuulumisen asetelmia, jotka voivat tuottaa ristiriitaisia odotuksia ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Kuulumisen oletetaan usein olevan myönteistä, mutta se voi olla myös kompleksista, ristiriitaista tai kielteistä. (Kuurne & Vieno 2022.)

Kodin monipaikkaisuus, henkilökohtainen elämä ja kuulumistyö kietoutuvat käsitteinä toisiinsa ja mahdollistavat perhehoitoon sijoitettujen lasten kotikokemusten moniulotteisen tarkastelun.

Perhehoitolasten haastatteluprosessi

Artikkelissa hyödynnettävä aineisto koostuu 16:n perhehoitolapsen haastattelusta. Aineisto on kerätty vuosina 2014 ja 2017. Lapset olivat tuolloin iältään 7–12-vuotiaita, ja heistä 11 oli sijoitettu sukulaissijaiskotiin. Haastatelluista suurin osa oli sijoitettu sijaiskotiin vauvaikäisenä. Osa oli sijoitettu samaan sijaiskotiin kaikkien muiden sisarusten kanssa, osa joidenkin sisarusten kanssa ja osa asui eri sijaiskodissa kuin muut sisarukset. Osalle haastatelluista sijaiskotiin muutto oli ainoa heidän kokemansa kodin vaihdos. Osalla taas saattoi olla kokemusta asumisesta useammasa sijaiskodissa. Haastatteluhetkellä joillakin

lapsista oli elämässään kaksi kotia: heidän sijaiskotiinsa ja entinen kotinsa, jossa he olivat asuneet ennen huostaanottoa. Muutamien haastateltujen biologiset vanhemmat olivat vaihtaneet kotia lapsen sijoittamisen jälkeen ja lapset vierailivat heidän uudessa kodissaan. Lisäksi joidenkin lasten vanhemmat olivat eronneet, ja lapsi saattoi vierailla kahdessa eri kodissa.

Eettisistä syistä sosiaalityöntekijät lähestyivät ensin mahdollisia haastateltavia, heidän huoltajiaan ja sijaisvanhempiaan. Haastatteluviksi valikoitiin lapsia, joiden sijoitus oli kestänyt vähintään kaksi vuotta ja heidän elämäntilanteensa arvioitiin vakaaksi. Tutkimusta varten on hankittu asianmukaiset tutkimusluvut lapsen sijoittaneelta taholta, lapsen huoltajilta ja lapsen sijaisvanhemmilta. Kirjallinen informoitu suostumus pyydettiin lapselta (Rutanen & Vehkalahti 2019), huoltajilta ja sijaisvanhemmilta.

Lapsia haastateltiin sijaiskodeissa heidän omissa huoneissaan käytännöllisen helppouden ja sijaisperheiden toiveiden vuoksi (ks. Bushin 2007; Hämäläinen & Rautio 2013; Kallinen & Rautio 2016). Tutkimuksessa selvitettiin perhehoitoon sijoitettujen lasten antamia merkityksiä kodilleen ja perhesuhteilleen. Haastatteluteemoina olivat koti ennen huostaanottoa, sijaiskoti, perhe, perhesuhteet ja lasten ajatukset tulevaisuudesta. Artikkelissa hyödynnetään lasten haastatteluaineistoa. Lasten näkökulman korostamisen vuoksi lapsista ei ole hankittu ennakkotietoja, ainoastaan haastattelun toteuttamisen kannalta olennaiset käytännön tiedot kuten nimi, asuinpaikka ja muut yhteystiedot.

Sensitiivisyys ja eettisyys

Tutkimuksessa on huomioitu useita eettisiä kysymyksiä sekä tutkimuksen sensitiivisyys (ks. Alderson & Morrow 2020; Powell ym. 2020; TENK 2019; Rutanen & Vehkalahti

2019). Tutkijan aikaisempi kokemus sijoitettujen lasten haastattelemisesta (esim. Hämäläinen 2012; Kallinen 2018; 2019; 2020) sekä työkokemus lastensuojelun sosiaalityöstä ovat olleet tärkeä tuki haastattelujen toteuttamisessa ja tulosten raportoinnissa. Tutkimuksessa on huomioitu se, että lapsiin kohdistuva tutkimus on lähtökohtaisesti sensitiivistä tutkimusta ja tutkimusaiheena koti on sensitiivinen tutkimusaihe. Eettistä otetta osoittava osallistumisen vapaaehtoisuuden korostaminen, lasten kunnioittava kohtaaminen, lapsen ehdoilla eteneminen, haastattelukysymysten sensitiivisyys ja tulosten eettinen kirjoittaminen. Haastattelut päätettiin aina myönteisiin teemoihin ja lapset saivat pienen lahjan kiitokseksi haastattelusta. Tutkijan yhteystiedot jäivät sijaisperheelle. Aineistositaatit on anonymisoitu ja niissä olevat nimet ovat pseudonyymeja. Tutkimusasetelma on erityinen, sillä lasten kotikokemuksia on selvitetty lasten senhetkessä kodissa. Haastateltavan kodissa liikutaan henkilökohtaisella alueella ja tutkija asettuu vierailijan rooliin (Bushin 2007; Kallinen & Rautio 2016).

Analyysi

Haastatteluaineisto on analysoitu temaattisen sisällönanalyysin keinoin (Tuomi & Sarajärvi 2018). Ensimmäisessä analyysivaiheessa tehtiin sisällönerittelyä ja litteroidusta haastatteluaineistosta poimittiin kaikki kotia koskevat lasten ilmaisut ja puheet. Toisessa vaiheessa ilmaisia ja puheita kodista yhdistettiin teemoiksi, joita tarkasteltiin suhteessa teoreettisiin käsitteisiin koti, henkilökohtainen elämä ja kuulumistyö. Kolmannessa vaiheessa yhdistettyjä teemoja jäsennettiin lisää ja koostettiin laajemmiksi teemoiksi sekä kytkettiin vuoropuheluun käsitteiden henkilökohtainen elämä ja kuulumistyön kanssa. Analyysin kolmannen vaiheen myötä muodostui lopulta kolme laajempaa teemaa, jotka osoittavat

perhehoitolasten kokemuksia kodista henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteiden valossa. Kolmannessa analyysivaiheessa hahmottui, miten henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteet läpäisivät lasten kokemukset kodista. Analyysi myös osoitti, että nämä kolme teemaa sisälsivät pienempiä alateemoja, jotka nimettiin niitä kuvaaviksi elementeiksi. Pääteemoiksi muodostuivat kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus, kodin turvallisuus ja turvattomuus sekä kodin muutokset ja pysyvyys, jotka sisälsivät yksityiskohtaisempia elementtejä. Esittelen ne tarkemmin tuloksia käsittelevissä luvuissa. Koko analyysiprosessin myötä nämä kolme teemaa elementteineen osoittivat perhehoitolasten kodin merkityksellisyyden, haavoittuvuuden ja myös ristiriitaisuuden.

Kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus

Ensimmäinen teema perhehoitolasten kokemuksista kodista oli kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus, jossa tulivat esiin lasten kokemukset entisestä kodista sekä nykyisestä ja mahdollisesta aiemmasta sijaiskodista (myös Laakso 2019). Kokemuksissa liikuttiin siten eri paikoissa ja ajanjaksoissa. Teemaan sisältyivät elementit kotien vertailu, myönteisyys ja tuttuuden tunne, esineiden tärkeys, erilaisuuden tunne sekä tunteet ja muistot.

Kotien vertailu -elementti sisälsi lasten puhetta eri kodeista tiloina ja paikkoina. Lapsilla oli tarvetta pohtia henkilökohtaisessa elämässään läsnä olevaa kodin monipaikkaisuutta vertailemalla koteja, joissa he olivat asuneet. Riitta Laakso ja Rosi Enroos (2016) kuvaavat, miten lapset ja nuoret sijaishuoltopaikkaan tullessaan tunnustelevat ”paikan tuntua”, joka tekee näkyväksi sijaishuoltopaikan kulttuurisen vierauden ja tuttuuden arviointia sekä millaisena sijaishuoltopaikka näyttäytyy lap-

selle suhteessa aiempaan kasvuympäristöön. Kotien vertailussa ja puntaroinnissa on myös läsnä kuulumisen prosessinomaisuutta ja tilanteisuutta (Kuurne & Vieno 2022). Vertaillen kotejaan lapsi pohtii kuulumisen tunnetta eri ajallisissa ulottuvuuksissa, yhdistäen mennyttä ja nykyisyyttä (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018).

Aineisto osoitti, että lasten henkilökohtaisessa elämässä on monenlaisia kokemuksia kodeista (ks. Smart 2007; May 2011), niihin kuulumisen tunteesta ja kuulumistyön toteuttamisesta (Kuurne & Vieno 2022). Perhehoitolasten henkilökohtainen elämä sisälsi liikettä, muistoja ja historiaa. Perhehoitolapset olivat asuneet erilaisissa paikoissa ja tiloissa, jolloin he väistämättä pohtivat, tunsivatko he kuuluvansa näihin paikkoihin ja tiloihin. Kuulumistyön toteuttaminen ilmeni myös tilanteissa, joissa lapset kuvailivat kodin ulkoisia piirteitä, kuten kotia rakennuksena, pihapiiriä, huoneita, lemmikkejä ja esineitä. ”Tämä talo on isompi...Se (entinen) oli kaupungissa.” (Ursula). Useamman lapsen kokemuksesta kävi ilmi, miten koti tilana ja paikkana oli muuttunut. Entinen koti oli ollut pienempi kuin sijaiskoti tai se sijaitsi kaupungissa toisin kuin sijaiskoti. Tilan ja paikan muutokset, kuten lapsen sijoittaminen kaupungista maaseudulle voi aiheuttaa lapselle vierauden tunnetta, sillä lapsi siirtyy tutusta kulttuuri- ja toimintaympäristöstä hyvin toisenlaiseen (Laakso & Enroos 2016).

Lasten vertailu heidän kodeistaan liittyvät myös kodin julkisen ja henkilökohtaisen ulottuvuuden yhteenkietoutumiseen. Lapsen sijoittaminen on samanaikaisesti lapsen henkilökohtaisen kotiin liittyvän tilan ja paikan kokemuksen sekä julkisen vallan kysymys.

Sijaishuoltopaikkaan tulossa ei ole kyse ainoastaan uuteen sopeutumisesta vaan myös siitä, millaisia mahdollisuuksia lapsella on pitää kiinni totutuista tavoista. Lapsi pohtii samanaikaisesti kokemuksiaan entisestä ko-

distaan ja sopeutuu uuteen. Menneisyys ja nykyisyys kietoutuvat siten toinen toisiinsa. Ajan kerroksellisuus konkretisoituu lasten tehdessä vertailua nykyisen ja entisen kodin välillä. (Laakso & Enroos 2016.)

Henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteiden näkökulmista toinen pääteemaa kuvaava elementti oli myönteisyyden ja tuttuuden tunne, joka voi vahvistaa lasten kuulumisen tunnetta tämän henkilökohtaisessa elämässä. Aineiston lapsilla oli useita myönteisiä kokemuksia nykyisistä sijaiskohteistaan, niiden ilmapiiristä ja kodin ympäristöstä kuten leikkipaikoista, mahdollisuuksista harrastaa ja sijaiskodin naapurissa asuvista kavereista.

Että voi harrastaa paljon täällä kotona ja on metsä lähellä, tuossa järvi. (Nooa)

Että on puhtaat vaatteet, voi käydä koulua ja harrastuksia löytyy, kavereita. (Ilari)

Myönteiset tunteet ilmenivät myös-perheenjäsenten, erityisesti biologisten sisarusten kanssa yhdessä tekemisen kokemuksissa. Kodin yhteisöllisyys ja yhteiset rutiinit saattoivat tukea kuulumistyön toteutumista (Gottzén & Sandberg 2017; Moberg-Stephenson & Källström 2020; Hedin 2014). Kuulumistyön relationaalisuus oli läsnä sijaiskodin sosiaalisissa suhteissa. Tilanne on kuitenkin moniulotteinen, sillä myönteiset kokemukset sijaiskodista eivät välttämättä tarkoita kuulumisen tunnetta kyseiseen kotiin, vaikka saattavat edesauttaa sitä. Lapset voivat myös pyrkiä irrottautumaan menneestä ja toteuttaa kuulumistyötä sopeutumalla sijaiskodin arkeen. (Ks. Kuurne & Vieno 2022.)

Sijaiskotia koskeva tuttuuden tunne ilmeni ainoastaan sukulaissijaiskotiin sijoitettujen lasten tilanteissa. Sukulaissijaiskotiin sijoitetut lapset olivat tehneet kuulumistyötä jo ennen sijoitusta. Lapset tunsivat sijaiskodin jo entuudestaan, ja se saattoi myös sijaita

lähellä heidän entistä kotiaan. ”Mä olin ollu jo täällä muutaman kerran yökylässä, niin sit se oli helpompaa niinku jäädä tänne.” (Kaapo). ”Ettei joutunu sillei mihinkään orpokotiin, ettei joutunut minnekään kauas.” (Maija). Kuulumistyötä voi helpottaa mahdollisuus elää tutussa sukulaissijaiskodissa (ks. Stephenson & Källström 2020; Hedin 2017). Kuulumistyö kietoutuu näin myös henkilökohtaisen elämän käsitteessä tunnistettavaan perhejuurten merkitykseen (Smart 2007; Driscoll 2019).

Tärkeät esineet oli yksi teemaan sisältyvistä elementeistä, joka kytkeytyy kuulumistyöhön ja perhejuurten tärkeyteen (Smart 2007). Suhteet eivät tarkoita vain ihmisten välisiä suhteita, vaan ne ovat myös materiaalisia ja liikkeitä, jotka välittävät kuulumisen sidoksia ja rajoja (Kuurne & Vieno 2022). Lapset kertoivat heille tärkeistä esineistä kuten leluista, kirjoista, peleistä ja valokuvista. Esineet henkilökohtaistavat tilaa ja ylläpitävät jatkuvuutta lasten elämässä (Laakso 2019). Aineiston lapsilla osa esineistä oli kulkenut lasten mukana sijaiskotiin entisestä kodista, osa leluista oli jäänyt entiseen kotiin tai lelut olivat vanhempien uudessa kodissa. Esineet voivat tukea ja vahvistaa kuulumisen tunnetta, mutta mahdollisesti myös pitää kiinni menneessä ja vahvistaa kuulumisen tunnetta menneeseen.

Huolimatta myönteisyyden ja tuttuuden tunteesta osa lapsista koki erilaisuuden tunnetta (ks. Farmer, Selwyn, & Meakings 2013; Groop 2021; Hultman & Wissö 2023). Erilaisuuden tunne osoittaa sijoitettujen lasten henkilökohtaisen elämän erityispiirteitä ja vaikuttaa heidän toteuttamaansa kuulumistyöhön. Lapset kokivat erilaisuuden tunnetta niin suhteessa vertaisiin ja suhteessa sijaisperheen jäseniin.

No kyllä aina ehkä pari kertaa tullu semmosia, nyt koitan mun uusille kavereille tehdä sillei, ku en ehkä

haluaisi kaikille kertoa, että olen sijaisperheessä, että kun soitan (sijaisäidille), niin mun kaverille sanon, että soitan mun äidille. (Taika)

Kaikki kysyy, että miks ne ei pystynyt pitää, niin vastaan, en tiedä tai joskus sanon, että hiljaa, en kerro. (Elsa)

Perhehoitolasten henkilökohtaista elämää saattoi sävyttää häpeän tunne omasta erilaisuudesta. Kuulumistyö oli haastavaa, ristiriitaista ja sisälsi jännitteitä. Perhesuhteiden ja kuulumisen tunteen voimakas linkittäminen voi aiheuttaa häpeän ja leimatuksi tulemisen kokemuksia sijoitetuissa lapsissa ja nuorissa. Lapset näyttivät olevan ristiriitaisessa ja jännitteisessä tilanteessa, sillä monia myönteisiä tekijöitä sisältävä sijaiskoti ei poistanut erilaisuuden tunnetta. Erilaisuuden tunne saattoi vahvistaa kuulumattomuuden tunnetta laajasti, suhteessa paikkoihin ja omaan identiteettiin. (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018; Driscoll 2019; Laakso & Enroos 2016.) Kuulumistyön taustalla olevat rakenteelliset epävetoisuudet tulevat näkyväksi sijoitettujen lasten tilanteissa. Myös kuulumistyöhön sisältyvä liikkuminen etäältä kohti läheisyyttä ja läheisyydestä etäisyyteen tuli esiin. Lapset puntaroivat sijaiskodin myönteisiä puolia ja samaan aikaan kokemaansa erilaisuuden tunnetta. (Ks. Kuurne & Vieno 2022.)

Viimeinen elementti oli tunteiden ja muistojen merkitys, joka on tunnistettu myös henkilökohtaisen elämän käsitteessä (Smart 2007). Lapset jakoivat tunteita sisältäviä muistoja tiloista ja paikoista entiseen kotiin liittyen. Heillä saattoi olla edelleen sidokset entiseen kotiin biologisten perhesuhteiden vuoksi. Esimerkiksi Nooa kertoi, että hänen äitinsä asui edelleen hänen entisessä kodissaan, ja hänen puheestaan kävi ilmi, miten vierailut entisessä kodissa nostivat pintaan tunteikkaita muistoja. Haastateltavista Linnea kertoi, että hänen vanhempansa asui nykyään uudessa kodissa, jossa Linnea vieraili. Hä-

nen kertomuksessaan tulivat esiin valokuvien kantamat sidokset tunteisiin ja muistoihin liittyen. ”Sillä oli niitä minun koulukuvia ympäri seiniä.” (Linnea)

Tunteet ja muistot voivat vaikuttaa lasten kuulumistyöhön, koska osa heistä elää ikään kuin kahdessa kodissa. Kuulumistyön näkökulmasta voi olla kysymys erilaisista yhteensovittamisen muodoista, kun lapsi käsittelee menneitä tunteiden ja muistojen kautta ja kenties pyrkii muodostamaan eheämpää elämäntarinan kokonaisuutta (ks. Kuurne & Vieno 2022). Sijoitetut lapset voivat tuntea kuuluvansa useampaan kotiin ja pohtivat erilaisia vaihtoehtoja kodin suhteen:

Se ois aika lähellä sitä, missä viimeksi asuin, siitä isän parvekkeelta näkee äitin edelliseen kotiin, sieltä pysty suunnilleen vilkuttamaan sinne, jos asuisin vielä siellä, niin (sisarus) jos ois parvekkeella. (Kaapo)

Kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus tekivät näkyväksi perhehoitolasten moninaisia kotikokemuksia heidän henkilökohtaisessa elämässään. Lasten toteuttama kuulumistyö sisälsi haasteita ja näyttäytyi jatkuvassa liikkeessä olevana. Yhtäältä kuulumistyötä helpottivat myönteiset kokemukset sijaiskodista ja tuttu sukulaissijaiskoti. Toisaalta lapsen kokiessa erilaisuutta sijaiskodissa ja liikkuen tunteiden ja muistojen äärellä suhteessa entiseen kotiin kuulumistyö näyttäytyi hänelle ristiriitaiselta ja jännitteiseltä.

Kodin turvallisuus ja turvattomuus

Toinen teema perhehoitolasten kodin kokemuksissa oli kodin turvallisuus ja turvattomuus. Kodin turvallisuus sisälsi elementit: turvalliset sijaisvanhempisuhteet, samassa kodissa asuvat tärkeät sisarukset sekä turvalliset tapaamispaikat. Kodin turvattomuus tarkoitti

huolenpidon puutetta, pelon kokemuksia ja turvattomia vanhempisuhteita.

Jokaisella haastateltavalla oli kokemusta kodin turvallisuudesta, jonka yhden elementin muodostivat lasten turvalliset sijaishempisuhteet. Kuulumistyössä läsnä oleva relationaalisuus tuli esiin perhesuhteiden ja kodin kietoutuessa yhteen (Kuurne & Vieno 2022). Sijoitettujen lasten henkilökohtaisen elämän erityispiirteeksi voidaan katsoa, että lapset joutuivat arvioimaan kodin turvallisuutta. Sijaiskodin ilmapäirin kuvattiin olevan turvallinen, kun aikuiset eivät käyttäneet päihkeitä, eivät tapelleet eikä ollut tilanteita, joissa lapsi olisi joutunut lähtemään kodista yllättäen aikuisen käytöksen takia. Lisäksi sijaiskodissa lapsille oli asetettu sääntöjä. Entisen kodin suhteen kokemukset saattoivat tyypillisesti olla päinvastaisia. Moni haastateltavista puhui sijaiskodin säännöistä, jotka he kokivat merkittävänä ja myös positiivisena muutoksena entiseen kotiin verrattuna.

Siellä ei tarvii olla koko ajan sillei, että aikuiset esim tappelee, niinku äiti ja (puoliso), sillon joskus kun yritin asua siellä (...) pitää kuria kummiski olla. (Kaapo)

Turvalliset sosiaaliset suhteet ja niitä koskevat yhteiset rutiinit saattoivat tukea lasten kuulumistyötä (Gottzén & Sandberg 2017). Lapset puntaroivat kokemuksiinsa turvallisuudesta ja toisaalta turvattomuudesta, mikä kuvasi kuulumistyön jatkuvuuden ja liikkuvuuden elementtiä (ks. Kuurne & Vieno 2022).

Kodin turvallisuus sisälsi myös lasten kokemuksia heille tärkeistä samassa kodissa asuvista sisaruksista ja turvallisista tapaamispaikoista. Lasten henkilökohtaisessa elämässä kodin ja siellä vallitsevien perhesuhteiden merkitys oli erityinen huostaanoton vuoksi. Lapset korostivat sisaruksensa kanssa samaan sijaiskotiin pääsemisen merkityksellisyyttä (Hedin 2014; Driscoll 2019; May 2011),

mikä tuki myös heidän toteuttamaansa kuulumistyötä. Erityisesti sukulaissijaiskodissa asuvien lasten sisarukset asuivat usein samassa sijaiskodissa. Lapset pohtivat sellaista mahdollisuutta, ettei sisarus asuisikaan samassa kodissa. Yksi lapsi kertoi, miten hänen sisaruksensa oli lopulta päätynyt samaan sijaiskotiin hänen kanssaan ja miten hän oli tyytyväinen tästä käänteestä. Aineistossa tulivat esiin turvallisina tapaamispaikkoina lasten isovanhempien kodit, joissa he tapasivat biologisia perheenjäseniään. ”Ja äitiäkin nään, mut sit äitin kaa aina me mennään mummolaan yöks.” (Taika)

Lasten henkilökohtaisen elämän erityispiirteenä oli jokaisen haastateltavan kokemus huolenpidon puutteesta ja pelon tunteesta entisessä kodissaan. Osalla entiseen kotiin liittyi muistoja, joissa lapset olivat joutuneet lähtemään kodistaan keskellä yötä ja tai joutuneet muuttamaan uuteen kotiin. Kuulumistyön kielteinen ulottuvuus ilmeni lasten turvattomuuden kokemuksissa. Heidän on täytynyt ikään kuin kuulua tilanteisiin ja suhteisiin, joissa oli kuitenkin turvaton olla. (Ks. Kuurne & Vieno 2022.)

Muistan semmosen, kun menin mun parhaan kaverin luo yökylään, niin kahentoista aikaan yöllä, lähettiin, että sitten tais mun iskä ja äiti riidellä vähän siinä, niin mun piti lähteä sinne yökylään, menin yöpaita päällä sinne, niin sen muistan. (Kaapo)

Ku iskä joi varmaan, en tiedä, oliko se väkivaltainen, mut luulen, että se oli ollut väkivaltainen ja satuttanut vaikka äitiä ku se oli kännissä, niin sitten jouduin muuttamaan pois ettei minua satuteta. (Ilari)

Niin se oli huomannu jotenkin sillei, että no kun mun äiti oli alkoholisti tai semmonen niin ne oli huomannu sen, niin en oikein tiedä miten se meni ja ne oli saattanu soittaa ja sitten muistan kun me lähettiin pois. (Taika)

Aineiston lapset olivat henkilökohtaisessa elämässään joutuneet etsimään turvallisuutta muualta kuin kodistaan ennen huostaanottoa.

Lapsi oli saattanut etsiä turvaa sukulaisten, naapureiden tai ystävien kodeista (Gottzén & Sandberg 2017). Sijoitettu lapsi saattoi joutua kantamaan vastuuta omasta turvallisuudestaan henkilökohtaisessa elämässään. Kuulumistyön näkökulmasta kyse oli jotakin kohti menemisestä, pois lähtemisestä jostain ja myös yhteensovittamisesta. Lapset toteuttivat kuulumistyötä turvallisen ja turvattomuuden otilojen välillä. (Ks. Kuurne & Vieno 2022.)

Lasten kokemuksissa oli läsnä kuulumistyön hankaluutta ja ristiriitaa, kun lapset pohtivat millainen kodin tulisi olla ja mitä se heille oli ollut. Lasten kokemukset turvattomista vanhemmuussuhteistaan saivat heidät etsimään, mutta myös kaipaamaan turvallisuuden tunnetta ja vähentämään häpeän tunnetta elämässään.

Tää kuulostaa vähän oudolta, mutta olen sillä tavalla iloinen, että en asu enää äidin luona, sitä ei ikinä tietäs, ei mitenkään pahalla, mutta ei se ois ehkä kauheen kivaa enää (...) sitten ei vois päästää kavereita kotiin kun siellä on kaikkee kaljarölkkejä pitkin lattioita. (Leena)

Kodin turvallisuus ja turvattomuus jatkoivat edellisen teeman tavoin perhehoitolaisten moninaisia kotikokemuksia heidän henkilökohtaisessa elämässään. Turvallisuuden ja myönteisten tekijöiden kokemukset tukivat kuulumistyön toteuttamista. Samaan aikaan kuulumistyötä haastoivat lasten aiemmat kokemukset kodin turvattomuudesta, huolenpidon puutteesta ja pelon tunteesta, joita he käsitelivät edelleen.

Kodin muutokset ja pysyvyys

Kolmas teema oli kodin muutokset ja pysyvyys, joka oli läsnä niin lasten kokemuksissa entisestä kodistaan, nykyisestä kodistaan kuin myös pohdinnoissa tulevaisuuden kodista. Teeman elementit olivat: horjuvuus, epävar-

muus, sukulaissijauskodin jatkuvuus, myönteinen muutos sekä toiveet.

Huostaanotto ja sijoitus olivat horjuttaneet lasten henkilökohtaista elämää, sillä sekä heidän kotinsa että perheensä vaihtuivat. Heidän kotinsa oli horjuvassa tilassa ja kokemus kodista saattoi olla vajaa (Vilkko 2000). Horjumisen haastoi myös lasten toteuttamaa kuulumistyötä. Lasten elämässä isot rakenteet olivat menneet sijoiltaan ja tekivät näkyväksi rakenteellista epäarvoisuuden kokemusta (ks. Kuurne & Vieno 2022), mikä väistämättä vaikutti lasten kuulumistyön toteuttamiseen. Lapset olivat saattaneet myös kokea kodin horjumista jo ennen huostaanottoa esimerkiksi vanhempien eron, vanhempien päihdeongelman tai perheväkivallan seurauksena. Sijaishuoltopaikkojen muutokset voivat myös heikentää pysyvyyden tunnetta (Groop 2021). Riitta Laakso (2019) kuvaa sijaishuollossa asuvan nuoren muuttoja heilurimaisena liikkeenä ja heilurimaisena monipaikkaisena asumisena. Kuulumistyön käsitteen yhteydessä on keskusteltu työskentelystä niin sanotusti kohti jotain ja pois jostain, mikä myös kuvaa tätä perhehoitolaisten elämässä ilmenevää heilurimaisuutta (ks. Kuurne & Vieno 2022).

Epävarmuuden elementti oli horjumisen elementtiä jatkuvampaa. Kodin epävarmuus oli läsnä lasten entisissä kodeissa, mutta edelleen myös sijauskodissa, kun lapset puntaroivat mahdollista paluutaan entiseen kotiinsa. Henkilökohtaisen elämän erityisenä piirteenä sijoitettujen lasten kotiin kytkeytyi epävarmuutta menneessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa (Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018). Epävarmuus sävytti myös lasten kokemia siirtymiä kodista toiseen. Lapsi oli saattanut kokea kodin vaihtumisia jo ennen huostaanottoa. ”En ole ihan varma missä silloin asuin, kun mun äiti on muuttanu niin monta kertaa.” (Maija)

Epävarmuuden elementti oli niin ikään läsnä lasten siirtyessä entisestä kodista sijaisko-

tiin. Lopullinen muutto sijaishotiin näyttäytyi lasten kokemuksissa epävarmana ja kielteisenä muistona. ”En tiedä, muistan, että meille sanottiin, että me tullaan vaan yökyllään, mut sit se olikin, jäikin vähän pitemmäks aikaa.” (Kaapo) Jos lapsi on epävarma, missä kodissa hän tulee asumaan, se vaikuttaa väistämättä hänen toteuttamaansa kuulumistyöhön (ks. Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018).

Sukulaissijaishotia koskevat kokemukset tekivät näkyväksi jatkuvuuden elementtiä. Sukulaishotiin sijoitettujen lasten oli mahdollista jatkaa elämäänsä heille tutuissa ympäristöissä tuttujen ihmisten kanssa. Henkilökohtaisen elämän näkökulmasta julkinen ja yksityinen koti todellistui näissä kokemuksissa, joissa julkinen valta oli sijoittanut lapset sukulaissijaishotiin. Kuulumisen tunne sijaisperheeseen on usein vahvinta sukulaishotiin sijoitettujen lasten tapauksissa (Hedin 2014). Lasten toteuttamassa kuulumistyössä tulee jälleen näkyväksi sen relationaalisuus, lasten pyrkimys harmonisuuteen, joka mahdollistui sukulaissijaishotissa (ks. Kuurne & Vieno 2022). Esimerkiksi sukulaishotissa asuva Elsa kuvasi tilannetta seuraavasti. ”Se oli ainut kerta, kun sain muuttaa.” (Elsa)

Toisaalta tulivat esiin lasten myönteiset kokemukset muutoksesta henkilökohtaisessa elämässä (ks. Groop 2021). Myönteinen muutos tarkoitti mukavaksi koettua uutta kotia, sen ympäristöä ja siellä asuvia uusia kavereita, jotka saattoivat tukea kuulumistyötä.

Ilari: No tykkäsin kun täällä oli leikkimökki ja (lelujen nimiä).

Noa: Varmaan se, etten ollut ainut sen ikäinen.

Myönteinen muutos kosketti osalla lapsista tilannetta, jossa lapsi oli vaihtanut sijaishotista toiseen. ”Joo kun olen ollut pienenä täällä, niin se oli tosi kiva vaihtaa, kun oli tuttuja ihan ennestään.” (Taika) Osalla sijaishodin vaihtamiseen oli liittynyt myös vaikeita kokemuksia.

Haastattelija: Tiitäs sä sitten, miks sä vaihoit niin monta kertaa niitä koteja? Kerrottiinko sulle?

Noa: En ole edes kysynyt enkä miettinyt, varmaan, että se ei sopinut minulle sitten, omaksi parhaaksi.

Viimeinen kolmannen teeman elementti oli toiveet. Lapsilla oli toiveita paluusta entiseen kotiin yhdessä biologisten perheenjäsenten kanssa (ks. Torbenfeldt Bengtsson & Mølholt 2018). Kuulumistyössä läsnä oleva relationaalisuus sekä suhteissa liikkuminen edestakaisin tuli tässä elementissä esiin (ks. Kuurne & Vieno 2022). Kun lapsilta kysyttiin, mitä he toivoisivat, jos saisivat toivoa kolme asiaa, heidän toiveensa liittyivät perheeseen ja entiseen kotiin.

Et mä oisin siellä äitin luona tai isin luona, että mä joskus vielä pääsisin sinne. (Kaapo)

Mä toivoisin, että mä asuisin mun äitin ja isän luona, mutta me asutaan kummiski täällä. (Maija)

Että mä pääsisin asumaan äitin luo. (Ursula)

Jos sillä iällä sais muuttaa, niin kyllä muuttaisin (äidin kotipaikkakunnan nimi). (Elsa)

En tiedä, on se joskus ihan kiva, joskus tuntuu, että haluaisi olla äitin ja isän luona. (Leena)

Toiveiden elementti kietoutuu keskusteluun perhejuurten merkityksestä, mikä tunnustetaan henkilökohtaisen elämän käsitteessä. Omien perhejuurten tunteminen on mahdollisuutta kokea yhteyttä pysyvyyden tunteeseen. Perhejuuret ja koti ovat sidoksissa toisiinsa. Voidaan puhua myös kotiin liittyvien juurten merkityksellisyydestä niiden ollessa epäselviä tai kun niihin liittyy menetyksiä. Epäselvissä tilanteissa perhejuurten merkitys voi kasvaa suureksi (Smart 2007; Driscoll 2019.) Niin ikään kuulumistyössä suhteissa olo korostui, esimerkiksi perhejuurten merkityksen kontekstissa kuulumistyötä haastoi toive kuulumisesta toisaalle (Kuurne & Vieno 2022).

Kodin muutosten ja pysyvyyden teema kattoi perhehoitolasten kokemukset kodista pitkällä aikavälillä alkaen kodista tai kodeista

ennen huostaanottoa ja sen jälkeen. Kodin horjuvuus ja epävarmuus varjostivat lasten henkilökohtaista elämää ja haastoivat heidän toteuttamaansa kuulumistyötä. Lapsilla oli kokemusta myönteisistä muutoksista ja pysyvyydestä. Kotiin liittyi toiveita ja unelmia sekä haaveita paluusta entiseen kotiin, mutta samalla kuulumistyön haastavuus ja neuvottelevuus tulivat esiin.

Perhehoitolaisten koti- kokemusten merkityksellisyys

Tutkin artikkelissa, millaisia kokemuksia perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on kodista henkilökohtaisen elämän ja kuulumistyön käsitteiden näkökulmista. Kokemukset kodista olivat moniulotteisia (myös Groop 2021). Tuloksina jäsentyivät kolme teemaa: kodin monipaikkaisuus ja ajallisuus, kodin turvallisuus ja turvattomuus sekä kodin muutokset ja pysyvyys. Teemat tarkempine elementteineen tekivät näkyväksi perhehoidossa asuvien lasten henkilökohtaisen elämän sävyjä ja käsitystä lasten toteuttamasta kuulumistyöstä.

Kokonaisuudessaan tulokset kiteyttävät kodin merkityksellisyyttä, haavoittuvuutta ja ristiriitaisuutta, jotka olivat läsnä lasten elämässä heidän entisessä kodissaan, sijaiskodissaan ja heidän ajatuksissaan tulevaisuuden kodistaan. Kodin merkityksellisyys ilmeni kokemuksissa sijaiskodin turvallisuudesta ja myönteisistä tekijöistä sekä yhtäältä sukulaissijaiskodin luomassa jatkuvuudessa, mutta toisaalta myös tunteissa ja muistoissa entiseen kotiin liittyen. Myönteisten kokemusten rinnalla lasten kotikokemuksissa korostui kodin haavoittuvuus, sillä lapset kokivat monenlaisia epävarmuutta kodin suhteen. Sijoitetut lapset ja nuoret saattoivat kokea vaikeaksi muodostaa merkityksellisiä sidoksia tiettyihin paikkoihin ja ihmisiin näissä paikoissa (Torbenfeldt Bengtsson & Møhlholt 2018). Lisäksi

tuli näkyviin kodin ristiriitaisuus, kun lapset yrittivät yhtäältä sopeutua uuteen kotiin ja toisaalta käsitellä vaikeita kokemuksia entiseen kotiin liittyen sekä pohtia mahdollisuutta palata entiseen kotiin. Heidän kytköksensä paikkoihin ei siten ole koskaan yksinkertaista, vaan siinä on läsnä laajaa kokemusta epävarkaasta elämästä. Kokemus kodin ulkopuolelle sijoittamisesta aiheuttaa lapselle tai nuorelle monenlaista reflektointia perheestä, kodista ja kuulumisen tunteesta sekä vaikuttaa siihen, miten lapsi tai nuori kokee itsensä. (Torbenfeldt Bengtsson & Møhlholt 2018.)

Kodin merkityksellisyys, haavoittuvuus ja ristiriitaisuus ohjaavat pohtimaan kysymyksiä sijaishuollon pysyvyydestä, kuulumistyön haasteellisuudesta ja kokonaisuudessaan sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnista (Driscoll 2019; Enroos ym. 2017; Laakso 2019). Sijoitettujen lasten ja nuorten kokemukset jokapäiväisessä arjessa sijaiskodissaan ovat merkittäviä heidän hyvinvointinsa kannalta. Sijaiskoti on konteksti, jossa arkea ja perhesuhteita eletään, jossa hyvinvointia tuetaan tai se on uhattuna (Hedin 2014). Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten on siten tärkeää huomioida kodin merkitys lasten ja nuorten henkilökohtaisessa elämässä ja kuulumistyön toteuttamisen näkökulmasta. Kotiin liittyvät sensitiiviset tunteet ja muistot sekä turvattomuuden kokemukset ja toistuvat muuttuvat tilanteet kietoutuvat kysymykseen hyvinvoinnista (Driscoll 2019). Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukeminen on vaativa ja tärkeä tehtävä. Lasten ja nuorten huoltajat, sijaisvanhemmat sekä heidän asioitaan hoitavat ammattilaiset ovat kaikki merkittävässä roolissa hyvinvoinnin tukemisessa (Fergeus, Humphreys & Herrman 2019; Hedin 2017; Hultman & Wissö 2023).

Tarvitaan lisää sijoitettujen lasten ja nuorten itsensä tuottamaa tietoa sijaishuollosta (Torbenfeldt Bengtsson & Møhlholt 2018) niin perhesuhteiden kuin kodin näkökul-

mista. Sijoitetut lapset ja nuoret ovat oman elämänsä parhaita asiantuntijoita, mutta he tarvitsevat kokemustensa ja asiantuntijuutensa esiintuomiseksi moninaisia tiloja ja tapoja, jotka tukevat heidän kuulemistaan ja myös aikuisia, jotka kuuntelevat heitä ja pyrkivät parantamaan heidän asemaansa ja hyvinvointiaan.

Lähteet

- Alderson, Priscilla & Morrow, Victoria (2020) *The Ethics of Research with Children and Young People: A Practical Handbook*. 2nd ed. London: Sage.
- Brunila, Kristiina & Lundahl, Lisbeth (2020) Introduction. Teoksessa Kristiina Brunila & Lisbeth Lundahl (toim.) *Youth on the Move. Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices*. Helsinki: Helsinki University Press, 1–14.
- Bushin, Naomi (2007) Interviewing Children in their Homes: Developing Flexible Techniques and Putting Ethical Principles into Practice. *Children's Geographies* 5 (3), 235–251. <https://doi.org/10.1080/14733280701445796>.
- Cater, Åsa & Øverlien, Carolina (2014) Children Exposed to Domestic Violence: A Discussion About Research Ethics and Researchers' Responsibilities. *Nordic Social Work Research* 4 (1), 67–79. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2013.801878>.
- Driscoll, Jennifer (2019) Strangers and Estrangement: Young People's Renegotiations of Birth and Foster Family Relationships as they Transition Out of Care and the Implications for the State as Parent. *Children's Geographies* 17 (5), 539–551. <https://doi.org/10.1080/14733285.2017.1422209>.
- Enroos, Rosi (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vas-tapaino, 224–260.
- Enroos, Rosi & Heino, Tarja & Helavirta, Susanna & Laakso, Riitta & Pösö, Tarja (2017) Vuosi huostas-sa. Lastensuojelun aikatietoista tarkastelua. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 25 (4), 297–311. <https://journal.fi/janus/article/view/59630>
- Farmer, Elaine & Selwyn, Julie & Meakings, Sarah (2013) Other Children Say You're Not Normal because You Don't Live with Your Parents". Children's Views of Living with Informal Kinship Carers: Social Networks, Stigma and Attachment to Carers. *Child and Family Social Work* 18 (1), 25–34. <https://doi.org/10.1111/cfs.12030>.
- Fattore, Tobia & Mason, Jan (2017) The significance of the social for child well-being. *Children & Society* 31, 276–289.
- Fergeus, Josh & Humphreys, Cathy & Harvey, Carol & Herrman, Helen (2019) Supporting Foster and Kinship Carers to Promote the Mental Health of Children. *Child and Family Social Work* 24 (1), 77–83. <https://doi.org/10.1111/cfs.12583>.
- Gottzén, Lucas & Sandberg, Linn (2017) Creating Safe Atmospheres? Children's Experiences of Grandparents' Affective and Spatial Responses to Domestic Violence. *Children's Geographies* 17 (5), 514–526. <https://doi.org/10.1080/14733285.2017.1406896>.
- Groop, Katarina (2021) Sijaishuolto osana elämäntarinaa – elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 29 (3), 249–266.
- Hedin, Lena (2017) Support and challenges in the process of leaving care: A Swedish qualitative follow-up study of foster youths' lived experiences. *Qualitative Social Work* 16 (4), 500–514.
- Hedin, Lena (2014) A Sense of Belonging in a Changeable Everyday Life – A Follow Up Study of Young People in Kinship, Network, and Traditional Foster Families. *Child and Family Social Work* 19 (2), 165–173. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00887.x>.
- Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) *Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset*. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hultman, Elin & Wissö, Therese (2023) Follow-up of out-of-home care in dialogues- between children and appointed social workers. *Nordic Social Work Research* 13 (2), 333–347.
- Hämäläinen, Kati (2012) *Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja numero D 56. Helsinki: Väestöliitto.
- Hämäläinen, Kati & Rautio, Susanna (2013) Participants' home as an interview context when studying sensitive family issues. *Journal of Comparative Social Work* (1), 1–30. <https://doi.org/10.31265/jcsw.v8i1.93>

- Ikonen, Riikka & Eriksson, Pia & Heino, Tarja (2020) *Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset. Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Työpäpaperi 35/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, James (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Kallinen, Kati (2020) Family Relationships of Children in Kinship Foster Care. *Nordic Social Work Research*. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1734064>
- Kallinen, Kati (2019) Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempiinsa. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 41–51. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902144989>
- Kallinen, Kati (2018) Perhehoitolasten sisarusuhteet sekä vertaisuhteet sijaisperheessä. *Nuorisotutkimus* 36 (4), 3–17.
- Kallinen, Kati (2017) Sukulaissijoitus lapsen näkökulmasta. *Janus sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 25 (3), 208–223. <https://journal.fi/janus/article/view/65344>
- Kallinen, Kati & Rautio, Susanna (2016) Haastateltavan kodin merkitys haastattelupaikkana tutkittaessa sensitiivisiä perheaiheita. *Nuorisotutkimus* 34 (4), 22–36.
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna (2022) *Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuurne, Kaisa & Vieno, Atte (2022) Developing the Concept of Belonging Work for Social Research. *Sociology* 56 (2), 280–296.
- Kääriälä, Antti & Hiilamo, Heikki (2023) Sijaishuollon laatua ja vaikuttavuutta on parannettava *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2023, Avaus.
- Laakso, Riitta (2019) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (1), 4–15.
- Laakso, Riitta & Enroos, Rosi (2016) Vierailloilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 506–515.
- Lastensuojelulaki 417/2007
- May, Vanessa (2011) Self, Belonging and Social Change. *Sociology* 45 (3), 363–378. <https://doi.org/10.1177/0038038511399624>
- Moberg-Stephenson, Maria & Källström, Åsa (2020) Making Sense of Places: Belonging Among ‘Unaccompanied’ Young Migrants in Kinship Care in a Swedish Suburb. *Child and Family Social Work* 25 (6), 742–750. <https://doi.org/10.1111/cfs.12750>
- O’Reilly, Michelle & Dogra, Nisha (2017) *Interviewing Children and Young People for Research*. London: Sage Publications.
- Powell, Mary Ann & Graham, Ann & McArthur, Morag & Moore, Tim & Chalmers, Jenny & Taplin, Stephanie (2020) Children’s Participation in Research on Sensitive Topics: Addressing Concerns of Decision-Makers. *Children’s Geographies* 18 (3), 325–338. <https://doi.org/10.1080/14733285.2019.1639623>
- Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (2019) Lasten ja nuorten tutkimusetiikan muuttuvat kentät. Teoksessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 218, 7–31.
- Simonen, Jenni (2019) ”Mä koitan itse selviytyä kaikesta.” *Tutkimus työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista*. Helsinki: e2-tutkimus.
- Smart, Carol (2007) *Personal Life. New Directions in Sociological Thinking*. Cambridge: Polity Press.
- Torbenfeldt Bengtsson, Tea & Møhlholt, Anne-Kirstine (2018) Creation of belonging and non-belonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in Denmark. *Nordic Social Work Research* 8 (1), 54–64 <https://doi.org/10.1080/2156857X.2018.1494034>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf. (Viitattu 9.12.2024.)
- Vierula, Tarja (2016) Huostaanoton käynnistämät suhteet ja prosessit vanhempien henkilökohtaisessa elämässä. Teoksessa Rosi Enroos & Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 261–290.
- Vilko, Anni (2000) Riittävästi koti. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 8 (3), 213–230.
- Wellard, Sarah & Meakings, Sarah & Farmer, Elaine & Hunt, Joan (2017) Growing up in Kinship Care: Experiences as Adolescents and Outcomes in Young Adulthood. *Grandparents Plus*. London: University of Bristol.